

АНАЛІЗ ПОКАЗНИКІВ ОЗБРОЄННЯ ПРОВІДНИХ КРАЇН СВІТУ ТА НАРОЩУВАННЯ ГОНКИ ОЗБРОЄНЬ ЯК ГЛОБАЛЬНА ПРОБЛЕМА

ANALYSIS OF THE INDICATORS OF ARMAMENT OF THE LEADING COUNTRIES OF THE WORLD AND THE BUILD-UP OF THE ARMS RACE AS A GLOBAL PROBLEM OF MANKIND

Грінько І.М.

кандидат економічних наук, доцент,
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний університет імені Ігоря Сікорського»

Нечипорук І.В.

студентка факультету менеджменту та маркетингу,
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний університет імені Ігоря Сікорського»

У статті на основі обробки даних та рейтингового аналізу розглянуто основні тенденції гонки озброєнь, а також стратегію розвитку військово-промислової політики, оборонного комплексу, мілітаризації економіки та військового стану країн-лідерів і країн-агресорів. Досліджено сутність основних понять, що стосуються озброєння країни, таких як: «державна військово-промислова політика», «гонка озброєнь», «оборонно-промисловий комплекс». Здійснено порівняльний аналіз військових витрат, збройних сил, експорту та імпорту зброї різних країн. За допомогою вищезгаданих показників визначено лідерів, які становлять реальну загрозу для війни. Тенденції зміни таких показників представлено графічно. Зазначено список країн, які мають ядерну зброю, та наслідки, які вона може спричинити для навколишнього середовища. На підставі проведеного аналізу виявлено, що в останні роки масово зростає озброєння країн та, відповідно, гонка озброєнь. Проаналізувавши вищезазначені показники, виявлено тенденції щодо кожного з них, а також загальні щодо наслідків стимулювання роззброєння країн. Запропоновано шляхи вирішення проблем із загрозою війни.

Ключові слова: гонка озброєнь, мілітаризація економіки, державна військово-промислова політика, озброєння, демілітаризація військової техніки.

В статье на основе обработки данных и рейтингового анализа рассмотрены основные тенденции гонки вооружений, а также стратегия развития военно-промышленной политики, оборонного комплекса, милитаризации экономики и военного положения стран-лидеров и стран-агрессоров. Исследована сущность основных понятий, касающихся вооружения страны, таких как: «государственная военно-промышленная политика», «гонка вооружений», «оборонно-промышленный комплекс». Осуществлен сравнительный анализ военных расходов, вооруженных сил, экспорта и импорта оружия разных стран. С помощью вышеупомянутых показателей определены лидеры, которые представляют реальную угрозу для войны. Тенденции изменения таких показателей представлены графически. Указан список стран, имеющих ядерное оружие, и последствия, которые она может повлечь для окружающей среды. На основании проведенного анализа выявлено, что в последние годы массово растет вооружение стран и, соответственно, гонка вооружений. Проанализировав вышеуказанные показатели, обнаружены тенденции по каждому из них, а также общие последствия стимулирования разоружения стран. Предложены пути решения проблем с угрозой войны.

Ключевые слова: гонка вооружений, милитаризация экономики, государственная военно-промышленная политика, вооружение, демилитаризация военной техники.

In the article, based on data processing and rating analysis, the main trends of the arms race, as well as the strategy for the development of military-industrial policy, defense complex, militarization of the economy and the military state of the leaders and aggressor countries are considered. The essence of the basic concepts concerning the country's weapons, such as "state military-industrial policy", "arms race", "defense-industrial complex", is explored. A comparative analysis of military expenditures, armed forces, exports and imports of weapons from different countries was carried out. Using the above indicators, leaders have been identified that pose a real threat to the war.

Trends in changing these indicators are presented graphically. The article lists the countries that have nuclear weapons and the consequences that it can have for the environment. On the basis of the analysis, it was discovered that in recent years the weapons of countries have increased massively and, accordingly, the arms race has increased. After analyzing the above-mentioned indicators, the authors identified trends for each of these, as well as the general implications of stimulating disarmament of countries, and suggested solutions to the problems of the threat of war.

Key words: arms race, militarization of the economy, state military-industrial policy, armament, demilitarization of military equipment.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Щорічне загострення військово-політичної ситуації у світі стає наслідком дедалі жорсткішої та масштабнішої гонки озброєнь. Мілітаризація економіки спричиняє ворожечу між країнами та провокує до масштабних витрат на оборону та армію. На даному етапі світ сколихнуло глобальне питання тотального озброєння країн. Міжнародні організації борються та пропагують роззброєння та відмову від ядерної зброї, а також мирне вирішення конфліктів. Кількість військових заворушень, воєнних атак та загроза ядерної війни зростає з кожним роком, незважаючи на санкції та саміти, проведені міжнародними організаціями.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спираються автори. Кожного року зростає кількість праць щодо роззброєння та оборонно-промислового комплексу країн. Провідні вчені у цій галузі – В.О. Корховий, А.І. Кравець, В.О. Опенько, П.В. Смирнов, В.М. Тарасов, Ю.В. Шевчук, які досліджували та систематизували основні поняття воєнно-технічної політики держав, а також досліджували їх тенденції озброєння, але ця проблема потребує доопрацювання.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Незважаючи на велику кількість праць за даною тематикою, залишається перелік невирішених та нерозглянутих питань, а саме:

- тенденції зміни кількості озброєння протягом п'ятдесяти останніх років по найбільш прогресуючих країнах;
- не визначено реальну загрозу війни, яка спричинена пропагандою роззброєння.

Формулювання цілей статті (**постановка завдання**). Мета статті полягає у проведенні аналізу мілітаризації економіки, визначенні темпів приросту збройних сил у різних країнах світу та запропонуванні шляхів зниження загроз війни.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Гонка озброєнь стає дедалі більшою та глобальнішою проблемою людства. На неї щорічно нині витрачається майже 800 млрд. дол., що дорівнює витратам праці в су-мі понад 100 млрд. людино-років. Під вій-

ськові бази відведено значну частину території, лише у регулярних військах зайнято понад 20 млн. осіб [4]. Виготовлення та зберігання зброї загрожує не лише всесвітньому миру, а й навколишньому середовищу, особливо зберігання ядерної зброї. Згідно з оцінками Федерації американських учених, у сукупному світовому арсеналі ядерних озброєнь нараховується 20 тис. боєголовок. Із них майже 5 тис. вважаються повністю боєздатними, а приблизно 2 тис., які є на озброєнні у Сполучених Штатах Америки (США) і Росії, можуть бути застосовані впродовж короткого часу [6].

Хоча точні цифри конфіденційні, однак експерти Федерації американських вчених (Federation of American Scientists) зробили приблизні підрахунки ядерних арсеналів на озброєнні окремих держав (табл. 1), послуговуючись доступними для громадськості джерелами [6].

Таблиця 1
Країни та їхні ядерні озброєння [2]

Країна	Тактичні і стратегічні озброєння*	Сукупний арсенал**
Росія	2430	10000
США	1950	8500
Франція	290	300
Китай	0	240
Велико-британія	160	225
Ізраїль	0	80
	0	90-110

*Стратегічна зброя, призначена для ураження великих міст, ракетних об'єктів і військових штабів супротивника в межах стратегічного плану.

**Сукупний арсенал охоплює нестратегічну зброю та озброєння в запасах і на складах.

Джерело: складено на основі [2]

Щодо самої гонки озброєнь, то вона відбувається не лише за допомогою ядерної зброї, а й за допомогою поліпшення державної військово-промислової політики. Державна військово-промислова політика – комплекс правових, економічних, організаційних та інших заходів державного впливу на діяльність, спрямовану на розвиток оборонно-промислового комплексу та його експортного потенціалу, забезпечення потреб Збройних сил та інших військових формувань України новітніми зразками озброєння, військової і спеціальної техніки [2].

Для детального аналізу військово-промислової політики, оборонного комплексу та військового стану країн загалом розглянемо показники, які впливають на дану динаміку: експорту та імпорту зброї, кількості збройних сил, витрати на оборону, військові витрати. Для аналізу були вибрані такі країни: Україна, США, Російська Федерація (РФ), Китай, Північна Корея, Японія, Іран, Саудівська Аравія, Італія, Німеччина, Франція, Велика Британія (ВБ). Передусім слід відзначити, що для поліпшення оборонного комплексу країн необхідно налагодити озброєння. Озброєння – всі види військової зброї та боєприпасів до неї, якими оснащуються військова техніка та/або особовий склад військових формувань, засоби керування зброєю, засоби індивідуального бронезахисту, оптичні та електронно-оптичні прилади, запасні частини до всіх видів зброї [2]. Озброєння може проходити двома способами: за рахунок поліпшення оборонного комплексу країн та за рахунок експорту даної групи товарів. Оборонно-промисловий комплекс – сукупність суб'єктів виробництва, інших суб'єктів господарювання, установ та організацій, які разом із суб'єктами виробництва беруть участь у забезпеченні та/або супроводженні стадій життєвого циклу озброєння, військової і спеціальної техніки, а також здійснюють постачання товарів військового призначення та подвійного використання, надання послуг військового призначення під час виконання заходів військово-технічного співробітництва України з іноземними державами [2]. Оцінити поліпшення оборонного комплексу кожної країни можна за допомогою тенденції військових витрат (рис. 1). Слід зазначити, що до військових витрат належать не лише витрати на армію, а й на її оснащення. Останніми роками значну частку у витратах зайняли витрати на спеціальну техніку.

Спеціальна техніка – технічні засоби, призначені для забезпечення проведення оперативно-розшукових заходів розвідувальними, контррозвідувальними та правоохоронними органами, і технічні засоби спеціального зв'язку, технічного та криптографічного захисту інформації, які не мають господарсько-побутового призначення, а також обладнання та апаратура для контролю і проведення випробувань таких засобів [2].

Згідно з динамікою рис. 1, варто зазначити, що витрати на оборону Китаю значно перевищують витрати решти країн, що, своєю чергою, спричиняє значну загрозу з боку цієї країни. Також можна оцінити, що Російська Федерація збільшила в 2016 р. відносно 2000 р. витрати на оборону на 192 246,00 дол. США. Однозначним є те, що витрати на оборону в Україні досить малі порівняно з іншими країнами, незважаючи на те що вони порівняно з 1990 р. зросли втричі. Можна сказати, що Україна відчуває значну загрозу війни як із боку Європи, так і з боку РФ.

Для того щоб у повному обсязі оцінити витрати на оборону, а також знівелювати розміри країн, слід їх порівняти з державними витратами у відсотковому співвідношенні (рис. 2).

Через відсутність повних даних неможливо повністю оцінити тенденції витрат на оборону відносно державних витрат. Очевидно, що відносно 2005 р. Україна збільшила свої витрати на оборону відносно до державних витрат на 3,2%, що ще раз підтверджує рис. 1, але він не досягає рівня 2000 р. Досить дивним став факт зменшення на 4,2% витрат на оборону відносно загальнодержавних витрат у США.

Також слід оцінити витрати країн на оборону відносно ВВП (рис. 3).

Аналіз витрат на оборону відносно ВВП показав, що Україна та РФ за останні 10 років значно наростили свої витрати, що, звичайно, спри-

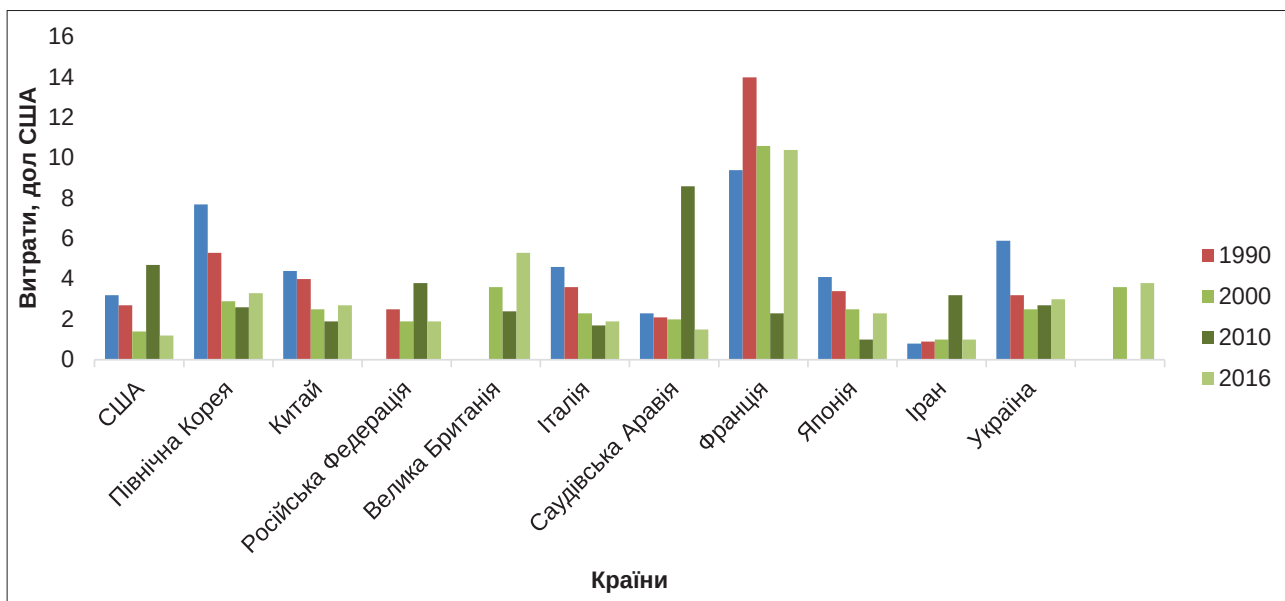

Рис. 1. Військові витрати в дійсних цінах (дол. США)

чинено війною на сході України та військовою агресією РФ. США, Європа та Азія дещо зменшили свої витрати на оборону відносно ВВП.

Варто зазначити, що значну частку в загальних витратах на оборону займає у США та РФ відносно державних витрат – 14,4% і 17,5% у 2016 р. відповідно. Відносно ВВП значну частку займають у Саудівській Аравії, наприклад у 2016 р. цей показник сягав 10,4% витрат від ВВП.

Однозначно, що на військово-промислову політику також впливає кількість збройних сил, тобто армія (рис. 4).

Проаналізувавши рис. 4, можна відзначити, що найбільша армія у Китаї, також велика кількість збройних сил у США та РФ у 2016 р. – 1 347 300 та 1 490 000 осіб відповідно. Ці країни мають значний вплив на ситуацію у світі, а також становлять загрозу мирному становищу, хоча

США та Китай дещо скорочують кількість збройних сил. Наприклад, у Китаї в 2016 р. порівняно з 2000 р. кількість збройних сил скоротилася на 1 067 000 осіб. РФ, своєю чергою, навпаки, збільшує збройні сили: у 2016 р. порівняно з 2000 р. кількість збройних сил збільшилася на 62 900 осіб, що становить значну загрозу країнам-сусідам, зокрема й Україні.

Велике значення для кількості збройних сил має загальна кількість населення у країні. Результати проведеного порівняльного аналізу кількості збройних сил до працездатності населення представлено на рис. 5.

Здійснивши порівняльний аналіз кількості збройних сил до працездатного населення, варто зазначити, що Китай утратив лідируючі позиції, оскільки понад 2 млн. осіб в армії на загальну кількість жителів не становлять реальної загрози, оскільки не вказують на воєнну орієнтацію країни.

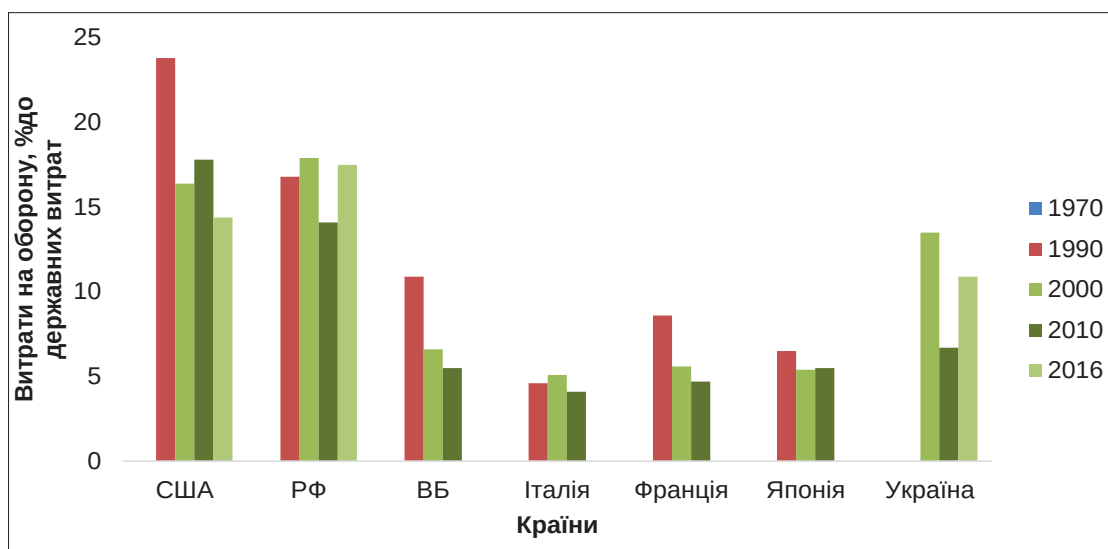

Рис. 2. Витрати на оборону, % до державних витрат

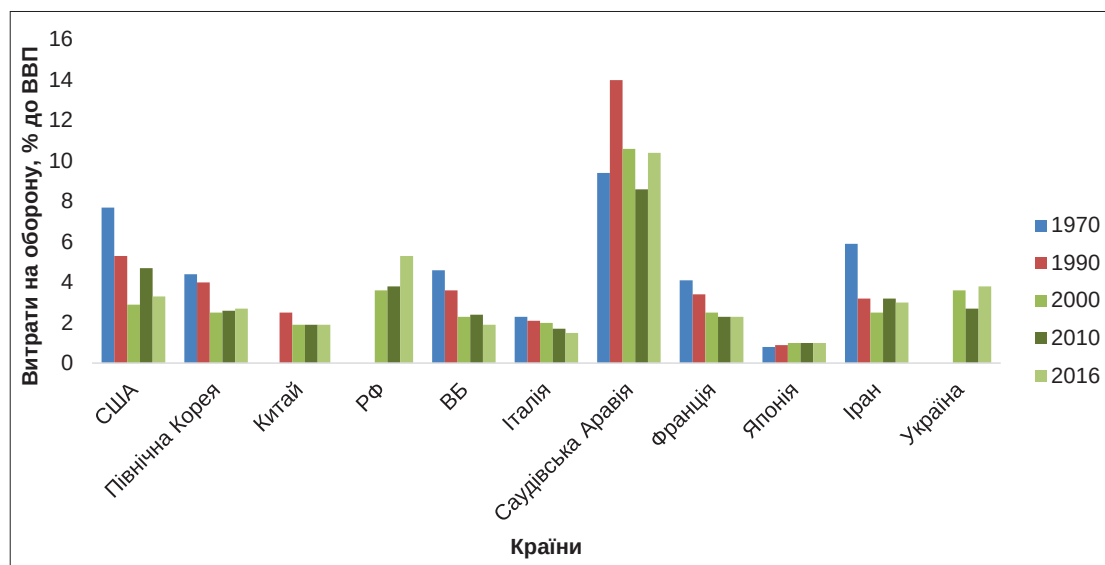

Рис. 3. Витрати на оборону, % до ВВП

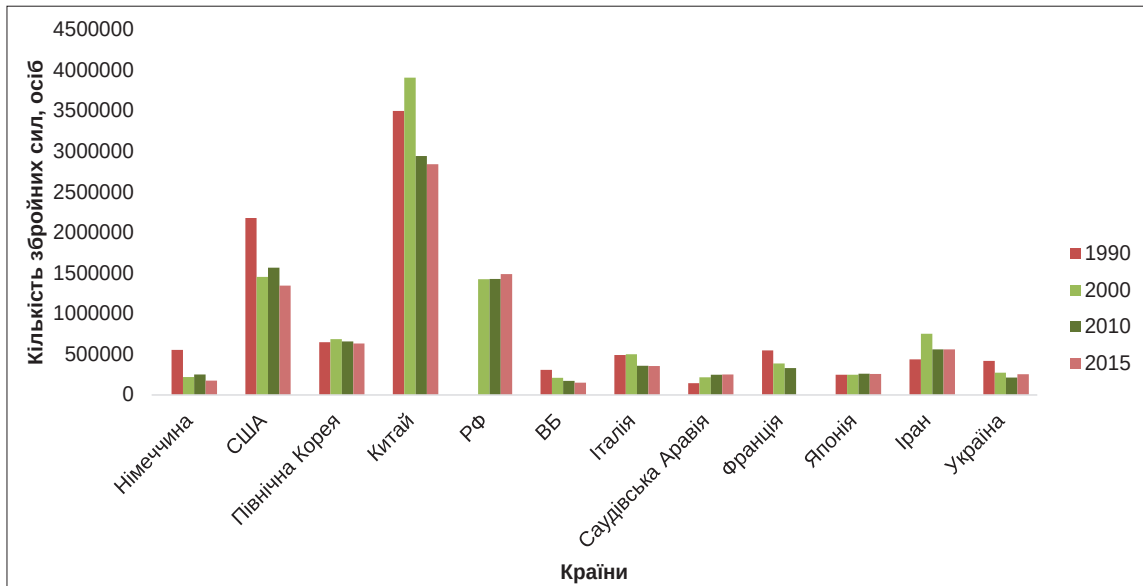

Рис. 4. Кількість збройних сил

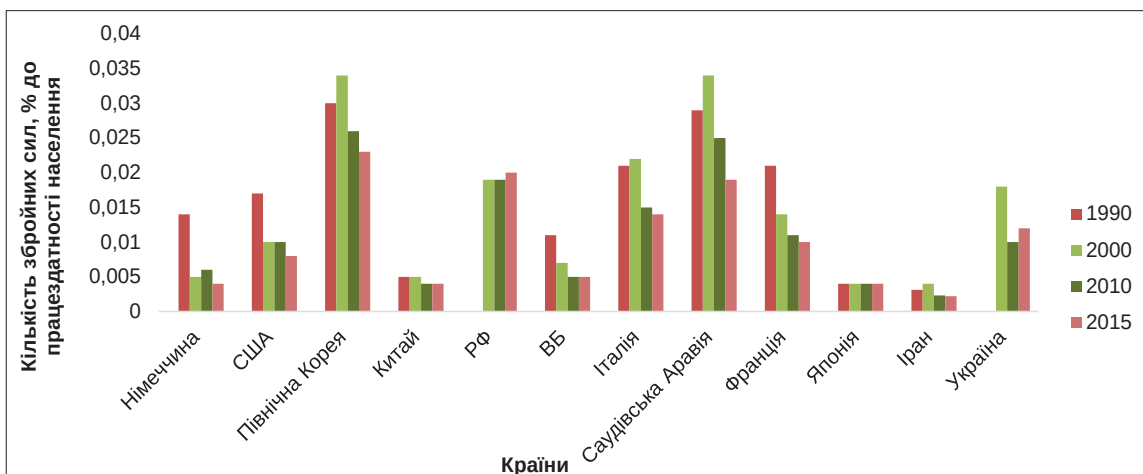

Рис. 5. Кількість збройних сил, % до працездатного населення

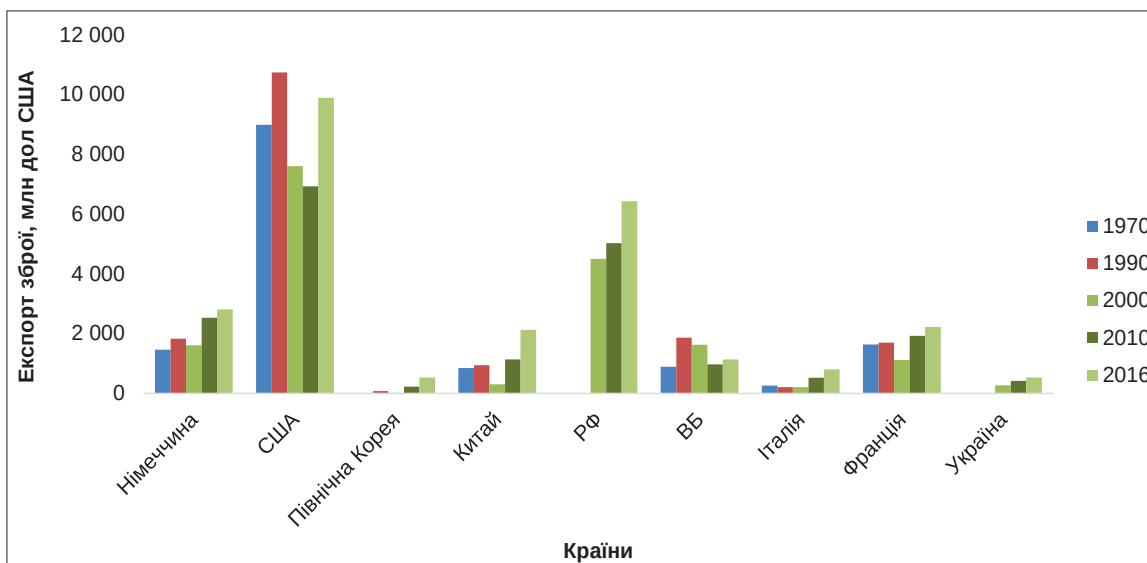

Рис. 6. Експорт зброї досліджуваних країн за період із 1970 по 2016 р.

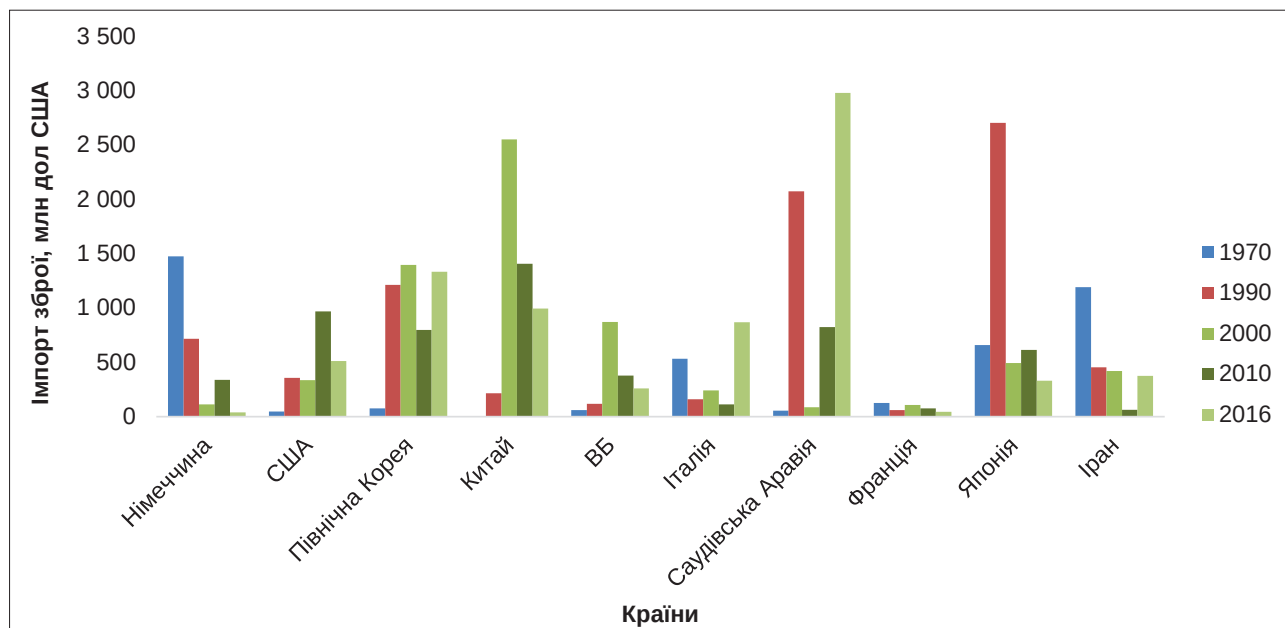

Рис. 7. Імпорт зброї досліджуваних країн за період із 1970 по 2016 р.

Реальну загрозу становлять Північна Корея та Саудівська Аравія, тому що спрямовують свої сили на розвиток армії. Наприклад, у 2016 р. в Північній Кореї цей показник становив 2,3%, в Ірані – 2,2%, Саудівській Аравії – 1,9%, РФ – 2%, а в Китаї та Німеччині – по 0,4%. В Україні цей показник становить 1,2%.

Ще одним важливим показником військово-промислової політики є експорт та імпорт зброї (рис. 6, 7).

Проаналізувавши показники експорту зброї, тенденція зміни свідчить про те, що починаючи з 1970 р. він значно збільшується по всіх країнах. Наприклад, у Китаї експорт зброї в 2016 р. відносно 2000 р. зріс на 1 837 млн. дол. США, у РФ – на 1 257 млн. дол. США, в Україні – на 236 млн. дол. США. У США ситуація досить неоднозначна: у 1990 р. відносно 1970 р. експорт зріс на 1 755 млн. дол. США, а до 2005 р. – знизився на 3 951 млн. дол. США. За останні три роки експорт зброї у США вийшов майже на той же рівень, що і в 1980-х роках.

Проаналізувавши рис. 7, можна зробити висновки, що в 2016 р. порівняно з 2005 р. збільшили імпорт зброї Саудівська Аравія та Італія. У Саудівській Аравії цей показник зріс на 2 812 млн. дол. США, а в Італії – на 627 млн. дол. США. За відсутності даних неможливо проаналізувати імпорт зброї в Україні та РФ. Решта на відміну від експорту зменшили кількість імпорту. В Японії цей показник у 2016 р. відносно 2005 р. зменшився на 68 млн. дол. США, у Саудівській Аравії – на 2 812 млн. дол. США.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Аналіз усіх показників дав змогу зробити висновки, що є очевидні лідери за певними показни-

ками, тому роззброєння, яке зараз пропагують у світі, сприяє тому, що всі країни знаходяться майже на одному рівні, лише деякі їх очевидно випереджають і становлять значну загрозу. Різноманітні санкції не стимулюють країн-агресорів до зменшення кількості збройних сил і, відповідно, до військових витрат. Значну загрозу становлять Російська Федерація, Північна Корея та США. Саме тому для зменшення ризиків війни необхідно:

- за допомогою міжнародних організацій і фондів стимулювати урівноваження озброєння між країнами світу та витратами на оборону;
- урівноваження показника збройних сил, тобто щоб у всіх країнах світу він був майже на однаковому рівні у відсотковому співвідношенні до кількості працездатного населення;
- уведення нової програми в міжнародних організаціях, яка не буде пропагувати зменшення озброєння, оскільки це допоможе знизити загрозу від країн-агресорів та наростити сили кожної країни.

Дана тема є досить актуальною, тому варто досліджувати загальні світові тенденції до розвитку озброєння у подальшому, оскільки це дасть можливість передбачити війну та уникнути її виникнення за допомогою шляхів зниження загроз війни.

Отже, можна зробити висновок, що світові тенденції до роззброєння не забезпечують та не гарантують миру, а, навпаки, наростає загроза війни з боку країн-агресорів. Слід урівноважити озброєння між усіма країнами та зменшити відставання країн у військовій техніці та збройних силах, що дасть можливість зменшити вірогідність нападу з боку країн-агресорів і тим самим знизити ризик війни.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Дудко І.Д. Нестационарність постбіполярної системи міжнародних відносин. URL: nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum.
2. Про створення та виробництво озброєння, військової і спеціальної техніки: Закон України від 12 грудня 2017 р. Відомості Верховної Ради України. 2018. 17 с.
3. Міністерство оборони України. URL: <http://www.mil.gov.ua/ministry/struktura-aparatu-ministerstva/czentralnij-naukovo-doslidnij-institut-ozbroennya-ta-vijskovoї-tehniki-zbrojnih-sil-ukraini.html>.
4. Потехін О., Тодоров І. Мала енциклопедія міжнародної безпеки. К.: Європ. ун-т, 2012. 367 с.
5. Світовий атлас даних. URL: <https://knoema.ru/atlas/%D0%93%D0%B5%D1%80%D0%BC%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D1%8F>.
6. Які країни мають ядерну зброю і скільки. URL : https://www.bbc.com/ukrainian/politics/2012/03/120326_nuclear_weapons_it.